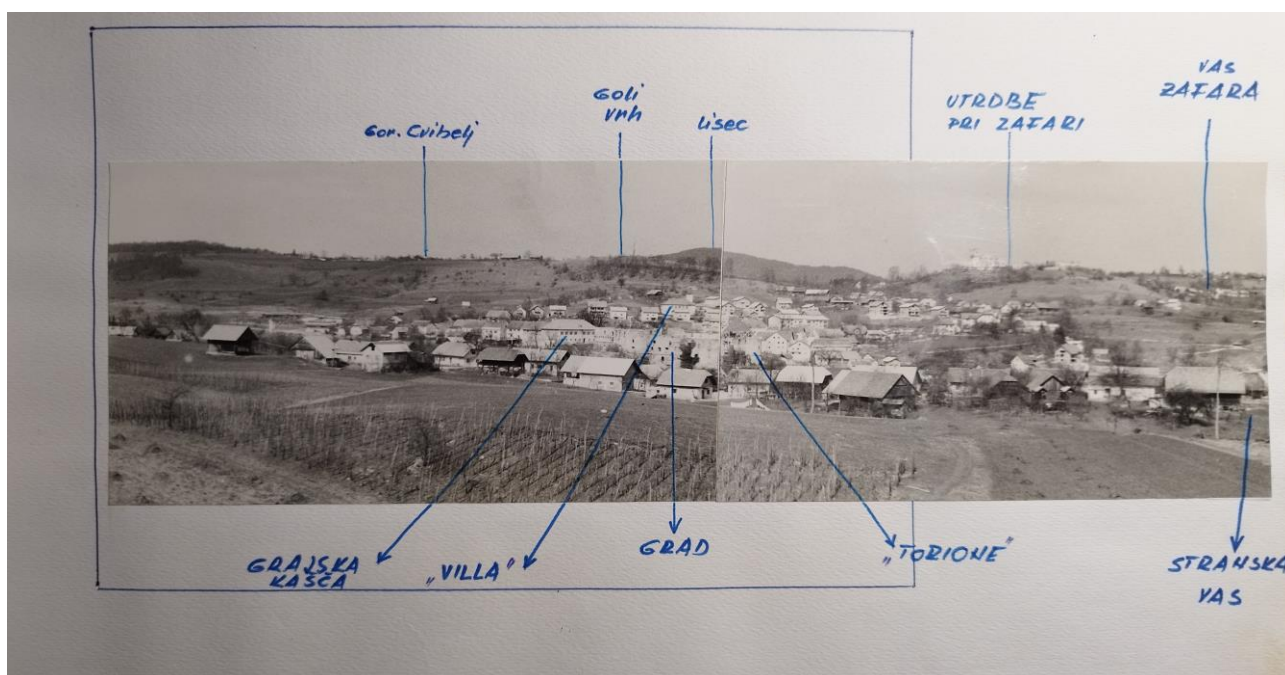

Žužemberk – pomembni dogodki NOB 1941–1945

Žužemberk 1943

Ker je bila v Žužemberku najbolj utrjena italijansko-belogardistična postojanka v Suhi krajini, se je Glavni štab NOV in POS odločil za napad nanjo. Z osvojitvijo Žužemberka bi padel ves belogardistični obrambni sistem v Suhi krajini. Italijansko-belogardistična postojanka je bila zelo pisana. Jedro so sestavljali fašisti, poleg njih pa še ostali pripadniki italijanske vojske, kraljevi karabinjerji in belogardistična četa.

Italijanske in belogardistične postojanke v Žužemberku

V trgu je bil pomožni del utrdb. Tu so bile tri postojanke: sodnija, grad in zdravstveni dom. Vse tri utrdbe so se dobro dopolnjevale in so kot celota predstavljale odličen obrambni sistem. Po načrtu GŠ NOV in POS bi dve brigadi napadli postojanko v trgu in na Fari, dve pa bi bili v zavarovanju. Cankarjeva brigada je dobila najpomembnejšo nalogo celotne akcije – napad na posadko pri Zafari. Gubčevi brigadi so zaupali napad na vse tri utrdbe v trgu. Težko orožje so dodelili Gubčevi in Cankarjevi brigadi.

Mali Lipovec

23. julija zvečer so zbrane brigade krenile iz Dolenjskih Toplic proti Ajdovcu. Spremljala jih je skupina iz vodstva osvobodilnega gibanja z Edvardom Kardeljem na čelu, saj je želela biti prisotna pri tej akciji. Pridružil se jim je tudi vodja angleške misije pri glavnem štabu major Jones. Brigade so prečkale Krko južno od Straže in se premaknile na izhodiščne položaje v Veliki in Mali Lipovec (Srednji). Tu so izvedli zadnje priprave.

Srednji Lipovec

24. julija ob 19. uri so se enote zbrale na travniku blizu Malega Lipovca, kjer sta zbrane partizane nagovorila komandant Dolenjske operativne cone in Kardelj. Razpoloženje med borci je bilo borbeno. Po zboru so se enote razvile za pohod na borbene položaje. Komandant sovražnikovega garnizona je medtem že izvedel za zbiranje brigad.

Vehovčeva hiša

Vzhodna skupina Gubčeve brigade je vdrla v Žužemberk in spotoma zavzela dva bunkerja. Nato je zavzela belogardistično kuhinjo ter Smoletovo in Vehovčevo hišo. Od tam so mitraljezci in bombaši pregnali sovražnika iz bunkerjev pri cerkvi, ki je takrat stala na trgu.

Stolp »Torrione«

Pot do utrdbe na grajskem stolpu (Torrione) je bila odprta. Toda dobro in spretno utrjenemu gradu se partizani niso mogli približati in čeprav so si močno prizadevali, da bi ga zavzeli, so mitralješka gnezda belogardistov to noč ostala nedotaknjena.

Posojilnica na trgu

Zahodna skupina Gubčeve brigade je neopaženo vdrla v Žužemberk in se razdelila v dve skupini. Prva se je po bregu Krke pritihotapila k posojilnici, kjer so bila oficirska stanovanja. Toda sovražnik je že prej alarmiral svoje enote in partizani so našli le prazne sobe. Skupina je nato blokirala sodnijo na južni strani.

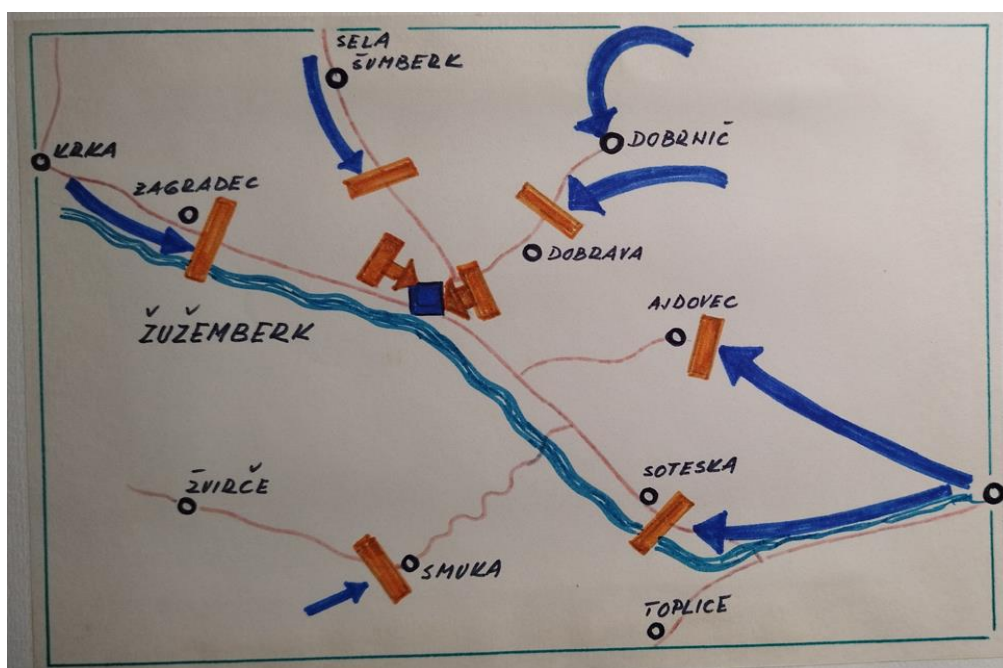
Mlakarjeva hiša

Druga skupina je napredovala po cesti proti sodnji. Spotoma je zavzela bunker pri gostilni Mlakar in začela napadati sodnijo z zahodne strani. Podpiral jih je protitankovski top. Okoli četrte ure zjutraj je minercem uspelo postaviti ob zid sodnije močno mino in jo vžgati. Silna eksplozija je porušila skoraj celo zahodno steno poslopja. Kljub temu je posadka preprečila vdor partizanov v sodišče. Zjutraj so borci Gubčeve brigade napad prekinili.

Župnišče z vzhodne strani

Borci Cankarjeve brigade so se pod zaščito topniškega in minometalskega ognja poskušali približati župnišču z vzhodne strani. Posadka jih je odbijala z gostim minometalskim in mitralješkim ognjem. Napad na župnišče prvo noč ni bil uspešen. Bilo je premalo časa, saj se je napad začel komaj opolnoči.

Razpored partizanskih in sovražnih sil, modra barva – sovražnik

Ruševine prosvetnega doma pri Fari

Po končanem nočnem boju v Žužemberku se je začela velika akcija italijanskih čet na Gorjancih. Italijani so uporabili vse razpoložljive sile, zato niso mogli poslati niti ene čete na pomoč v Žužemberk. General Gambera je hitro spoznal, v kakšni nevarnosti je Žužemberk, zato je ukazal, naj se del vojske, ki je že bila v akciji, takoj vrne v Trebnje in poskrbi za rešitev obkoljenih v Žužemberku. Konzul Pelazzi je odšel iz Trebnjega na pomoč Žužemberku s pehoto, oklepnimi avtomobili in tanki.

Dobrava

Jedro kolone se je pred Dobravo spopadlo s četrnim bataljonom Šercerjeve brigade. Čeprav so imeli Italijani tanke in topništvo, so se morali umakniti borbenim Šercerjevcem v Dobrnič. S tem je bilo partizanom zagotovljeno nadaljevanje napada v Žužemberku.

Župnišče z juga

V noči od 25. na 26. julij je Cankarjeva brigada siloviti napadla župnišče. Posrečilo se ji je porušiti nekatere bunkerje. V splošnem napadu so prodrli do žičnih ovir ter jih na nekaterih mestih presekali. Toda odpor italijanske vojske je bil močan. Minometalski ogenj je bil tako intenziven, da je onemogočil vsako gibanje in pripravo za ponovitev napada. Na tem odseku tudi to noč ni bilo uspeha.

Žužemberk, obnovljena grajska kašča

Gubčeva brigada je napadla ob 21. uri. Njene enote so imele iste cilje kot prejšnjo noč. Najbolj so napadali sodnijo. Posrečilo se jim je, da so v notranjost zgradbe vrgli težko mino. Poveljnik žužemberške garnizije je poročal, da je neki nacionalni vojak rešil posadko, ker je pravočasno zgrabil mino in jo vrgel iz sodnije. Tudi Gubčeva brigada to noč ni dosegla uspeha. Brigada se je 27. julija umaknila iz trga. Čez dan je bilo nevarno vztrajati na položajih, ker bi lahko Italijani z novimi četami prodrli v Žužemberk. Tak vdor bi spraval brigado v težak položaj, ker bi se znašli med dvema ognjema.

Trdnjava »Villa«

Ko je sovražnikova posadka pregledovala škodo zaradi dvodnevne napada, je ugotovila, da je v zelo težkem položaju. Zaloge streliva so bile skoraj izčrpane. Sama sodnija je bila v nevarnosti, da se zaradi razdejanja sesuje. Komandant se je odločil, da bo zapustil vsa tri oporišča v trgu in vse moči zbral v župnišču. Ker so borci Gubčeve brigade čez dan zapustili trg, je bila ugodna priložnost za umik.

Pogled s Fare na Žužemberk

Belogardisti in italijanski vojaki so naložili na vozove material, ranjence in mrtve ter se umaknili v utrdbo pri farni cerkvi. Umik je bil težak, kajti partizani so hitro opazili bežečo kolono, se vrnili v trg in jo začeli obsipavati z ognjem. Gubčeva brigada je zasedla vse utrjene položaje v Žužemberku. Sovražnikova posadka je bila stisnjena na majhnem prostoru pri župnišču.

Dobrava

Šercerjeva brigada je trdno držala položaje pri Dobravi. 26. julija so zavrnili vse sovražne napade in celo uničili en tank. Položaj sovražnika v župnišču se je tako še poslabšal. Akcijo na Gorjancih so Italijani zaključili in začeli zbirati bataljone za napad na brigade. S tem so se partizanom zelo zmanjšale možnosti za uspeh partizanov. Preostala je še edino noč na 27. julij.

Vas Zafara v ozadju Fara

Tretjo noč (med 26. in 27. julijem) sta obe brigadi začeli odločilen napad ob 22. uri. Prvi bataljon Gubčeve brigade je pomagal Cankarjevi brigadi in napadel položaje z zahoda. Najprej so minometi in oba protitankovska topa začeli obstreljevati dele utrdb, kjer so nameravali pripraviti preboj. To je bilo v smeri Zafare. Po končani topniški pripravi so Italijani in belogardisti zasedli položaje in močno odgovarjali z minometalskim ognjem. Obstreljevali so zlasti del vasi Zafara, od koder je potekal glavni napad Cankarjeve brigade.

Med vasjo Zafara in trdnjavo

Ko so se vžgala nekatera poslopja, je zaradi svetlobe postajal ogenj branilcev še bolj natančen in partizani se niso mogli približati utrdam na jurišno razdaljo. Italijani so poročali, da je bil položaj proti jutru v župnišču že nevzdržen. Po italijanskih poročilih je posadka izstrelila še zadnje mine, ko je opazila predhodnico Canatove bojne skupine.

Reber

Skupina Canata je uskladila svoje delovanje s Pelazzijevo bojno skupino in je 27. julija zjutraj začela prodirati proti Žužemberku. V predhodnici so bili tanki. Najprej se je med Repljami in Kutno spopadla z deli Šercerjeve brigade, nato pa še pri vasi Reber s prvim bataljonom Gubčeve brigade. Ker protitankovski top brigade, postavljen pri Rebri, ni imel merilnih naprav, ni mogel zadeti tankov. Tako je Canatova bojna skupina prebila položaje in okoli 14. ure vkorakala v Žužemberk.

Iz teh stolpov so sovražni mitraljezi sejali smrt med partizanske borce.

Drugi napad na Žužemberk sodi med najtrše boje na Slovenskem. Uporaba težkega orožja je dala operaciji posebno obeležje. Uspeh je bil delen. Gubčeva brigada je pregnala posadko s trga in zavzela vse sovražnikove utrdbe. Tudi posadko v župnišču je Cankarjeva brigada pripravila v položaj, da se preda ali pa da poskuša preboj.

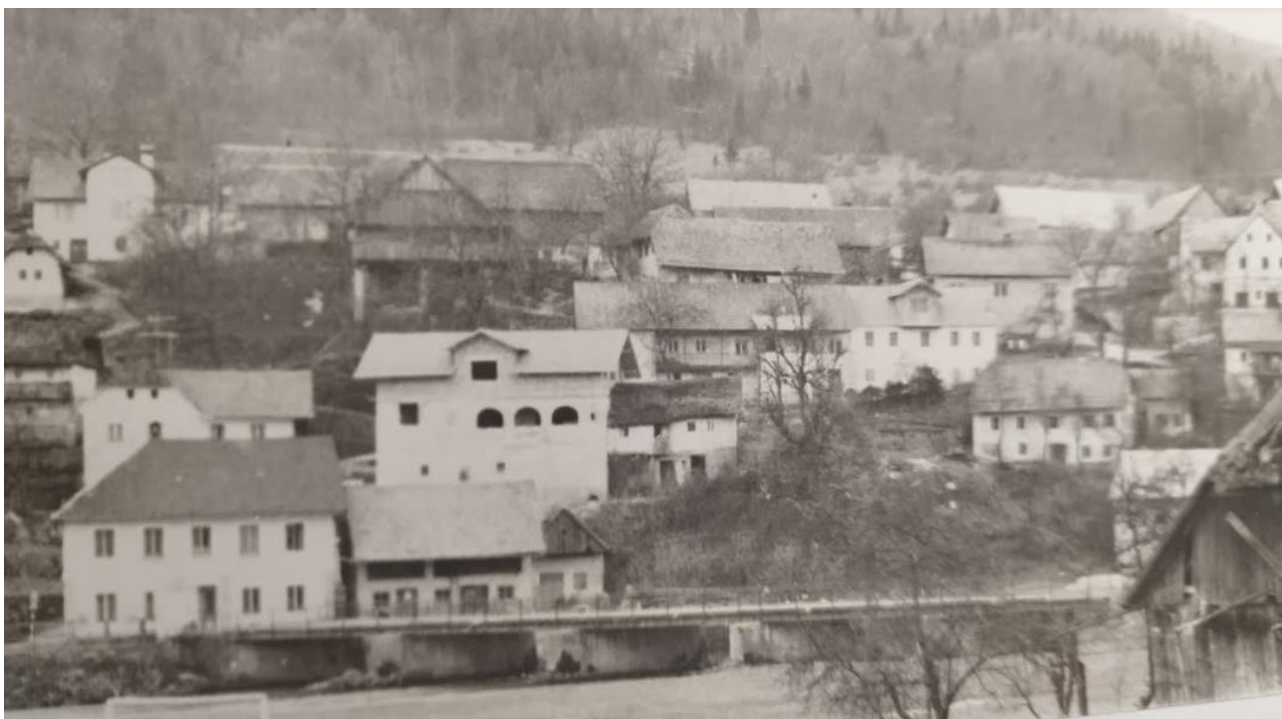

Župnišče s severne strani

Šerčerjeva brigada je onemogočila prihod pomoči iz Trebnjega. V teh obrambnih bojih je dosegla odličen uspeh. Tomšičeva brigada na zavarovanjih ni imela težkega dela, saj so bile glavne smeri napada italijanskih enot usmerjene iz Trebnjega in Sel pri Šumberku. Partizanske brigade so imele v bojih za Žužemberk težke izgube.

8. septembra 1943 je Italija kapitulirala in dva dni pozneje so zadnji italijanski vojaki zapustili Žužemberk. Belogardisti iz postojank v Zagradcu, na Selih pri Šumberku in iz Dobrniča so se zatekli k posadki v Žužemberk. Začeli so se pogajati z odposlanci Levstikove brigade, medtem pa so iskali zvezo z osrednjo belogardistično skupino okoli Turjaka. Ko so belogardisti dobili zvezo in prekinili pogajanja s partizani, je del Levstikove brigade napadel Žužemberk. Belogardisti so se brez odpora razpršili na svoje domove, njihovi vodje pa so pobegnili na Turjak.

11. oktobra so partizani v posojilnici izvedli nabor. Komendant mesta je postal domačin Stanko Vehovec.

Žužemberk – desni breg

Proti osvobojenemu ozemlju se je pričela velika nemška ofenziva. 26. oktobra v jutranjih urah so tri nemška letala bombardirala Žužemberk in napravila veliko materialno škodo. Poškodovana je bila Slamčeva hiša, Pehanijeva in Pirčeva hiša sta pogoreli. Tudi na desnem bregu Krke je bilo porušenih in poškodovanih ter požganih več hiš.

Smoletova hiša

Žužemberk je služil Nemcem le kot prehodno oporišče. 30. oktobra je večina nemške vojske odšla. Ostal je le del vojaštva z nemškim poveljstvom v Smoletovi hiši, del v Vehovčevi. 11. novembra so Nemci odšli, z njimi pa tudi belogardisti skrivači.

Takoj po odhodu sovražne vojske iz Žužemberka, so mesto zasedle partizanske enote. Na novo sta bila vzpostavljena partizansko poveljstvo mesta in osvobodilni odbor. V bližini Žužemberka v Stranski vasi na desnem bregu Krke so se nastanile razne operativne enote, štab VII. korpusa v Klečetu, štab XV. divizije in poveljstvo novomeškega okrožja pa na Rebri pri Žužemberku.

Župnišče z zahodne strani

25. decembra so partizani ob 16. uri zažgali župnišče, da se ne bi sovražnik zopet utrdil v njem.

Viri:

Srečko Kodre, Vstaja v mojem kraju 1943.

Slavko Hotko, Krajevna kronika NOB.

Janko Jarc, Partizanski Rog.

Naša obramba, leto 1, št. 10, Novljan, Drugi napad na Žužemberk.

Tina Zupančič, Frata.

Rudi Pušenjak, Spomini proletarca.

Hinko Bratoš - Oki, Dnevnik partizana.

Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov. Del VI.

Občani: Franci Lavrič, Rezka Šušteršič, Jože Gliha, Jože Longar, Antonija Travnika, Fani Baša.

OO ZB za vrednote NOB Žužemberk, april 2023

Oznake: Žužemberk, QR koda, informacijska tabla, 2. svetovna vojna, 1943, Gubčeva brigada, cerkev, napad na Žužemberk, kapitulacija Italije, belogardisti, Nemci, domobranci, ZB, NOB